

Lalə Rəşid qızı Abdullazadə⁸⁰
**PATRİK NESSİN “İNSAN MONSTRLAR” ROMANINDA
ƏXLAQ VƏ MƏNƏVİYYAT PROBLEMI**

Müasir Amerika ədəbiyyatının aparıcı yazarlarından olan Patrik Ness özünə məxsus yaradıcı üslubu və dövrün əsas problemlərini əks etdirməsi ilə seçilir. Patrik Nessi fərqləndirən əsas cəhət yeniyetmə və gənclərin diqqətini cəlb edəcək mövzulara toxunmasıdır. Patrik Nessin yaradıcılığının oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanmasının əsas səbəbi onun əsərlərində dövrün müasir problemlərinə toxunmasıdır. Belə ki, Patrik Ness əsasən gənclərin problemlərinə, xüsusilə də onların cəmiyyətdə üzləşdiyi problemlərə toxunur. O, yaratdığı qəhrəmanlar vasitəsi ilə gənclərin düşüncələrini, onların daxili dünyasını oxucuya nümayiş etməyə çalışır. Patrik Nessə daha çox şöhrət gətirən “Xaos gəzintisi trilogiyası” (Chaos Walking Trilogy) əsəri olmuşdur. Yazıçıya “Xaos gəzintisi trilogiyası” ona bir sıra mükafatlar – Guardian Uşaq Bədii Mükafatı və Kosta Uşaq Kitab Mükafatı qazandırmışdı. Adrienne Kertzer trilogiya barədə yazır ki, “Ness trilogiyada qəhrəmanların travma və daxili dünyalarını oxuculara çatdırmışdır” [1].

Trilogiyaya daxil olan hər üç əsərdə – “Ümid bıcağı” (*The Knife of Never Letting Go*, 2008), “Sual və cavab” (*The Ask and The Answer*, 2009), “İnsan monstrlar” (*Monsters of Men*, 2010) Ness müxtəlif konfliktlərdən istifadə edərək oxucuların diqqətini cəlb etməyi bacarmışdır. Əsərlərin hər üçünün əsas ortaq cəhəti hadisələrin eyni planetdə – Prentistaunda (Prentistown) bas verməsidir.

“İnsan monstrlar” (Monsters of Men) trilogiyanın sonuncu kitabında yeni dünyadakı müharibə və onun yaratdığı təhlükələr əsas problem kimi qabardılır. Əsər bovu əsas personajlar – Todd Hvuit və Violanın varanan dəhşətli situasiyanı sonlandırmağa çalışdıqlarını görə bilərik. Trilogiyanın ilk əsərlərində qeyd olunduğu kimi müharibə Prentistaundakı əsas iki qrup – Sual (The Ask), Cavab (The Answer) arasında gedir. Bütün bu qarşıdurmaların başlamasının əsas səbəbi isə Səs (The Noise) problemdir. Səs problemi hər kəsin düşüncələrinin asanlıqla hamı tərəfindən eşidilə bildiyi bir problemdir. Qəddar qrup rəhbərləri hər şeyi gözə alaraq müharibəni davam etdirmək fikrindən əl çəkmirdilər. Todd və Viola fikirləşirdi ki, yeni planetə yaxınlaşan müstəmləkə gəmisinin burdakı müharibənin sülh yolu ilə həllinə səbəb olacaq.

Bütün bu çətinliklərlə üzləşən Todd və Viola yeniyetmə olmalarına baxmayaraq, onlar əxlaqi və mənəvi cəhətdən daha çox inkişaf etmişdilər. Todd və Viola hadisələrin əvvəlində hansı tərəfdə olduqlarına qərar verməli idilər (Sual yoxsa Cavab). Onlar bu seçimi etməklə öz xarakterlərini müəyyənləşdirir və özlərini tanıma mərhələsinə başlayırlar. Bu mərhələdə onlara kömək edən əsas məsələ – Todd və Violanın bir-birini tanıması, onların nə uğrunda mübarizə aparacaqlarını və hansı tərəfdə olduqlarına qərar verməsidir. Həmçinin əsərdə əsas personajlar mənəvi baxımdan bəzi seçimlər qarşısında qalırlar. “Qorxu və valanlarla idarə olunan rəhbərlərə itaət etməmi, yoxsa bəşəriyyətin həmişə xəyal etdiyi utopik bir dünya üçün mübarizə aparmaqımı?” [2, s. 132].

Əsərdə personajlara təsir edən qorxu, qətl, terror, soyqırım kimi məsələlər ön planda olmaqla yanaşı, onların əxlaq və mənəviyyatına təsir edən siyasi nəzarət mövcud idi. Robert Dunbarın yazdığı kimi “Patrik Ness müasir dövrdə insanların əxlaq və mənəviyyatına təsir edən bir əsər yaratmışdı” [3].

Müəllifin istifadə etdiyi Monstr (The Monster) ifadəsi heçdə təsadüfi deyil. Belə ki, bu ifadə öz qorxularını qəbul edən və qorxuları ilə üzləşən personajları nəzərdə tutur. Yeni Dünyanın yerli sakinləri olan Spackle ya öldürülür, ya da əsarət altına alınır. Bütün bu bas verənlər yerli sakinlər üçün əxlaqi və mənəvi baxımdan problemlər yaradır.

Həmçinin müəllif kişilərdən ibarət Sual qrupunun necə parçalandığını göstərir. Qadınlar tərəfindən kişilərin bəzi fikirlərinin eşidilməsi, kişilər üçün utancverici hadisə kimi qəbul edilirdi. Çünki yaranan Səs (The Noise) problemi yalnız kişilərə təsir edirdi. Bu utanc və qorxu qruplar arasında bölünməyə gətirib çıxartdı.

Prentistaunda bas verən müharibə və yerli sakinlər arasındakı münasibətlər Todd və Violanın şəxsiyyətinin dəyişməsinə, həmçinin onlarda əxlaqi dəyərlər barədə fikirlər formalaşmasına təkan verir. Özünü Prentistaunun Bələdiyyə başçısı elan edən Prentis patriarxal hakimiyyət rejimi yaratmışdı. Prentis bas verən hadisələrə özünün yaratdığı düzgün olmayan əxlaqi əsaslarla tənzimləyirdi. Belə olduğu halda, qadınlara qarşı zorakılıq halları artırdı və onlar həm əxlaqi, həm də mənəvi problemlərlə üzləşməli olurdular.

Prentis əxlaqi norma göstəricilərindən biri olan insanlara qarşı humanist yanaşmadan imtina edir. Beləliklə, o, yerli sakinlərə xüsusi ilə onun rəhbərlik etdiyi “Sual” qrupundan olmayanlara qarşı fiziki və mənəvi zorakılıq göstərirdi. Patrik Ness Prentis personajını Yeni plantedəki əxlaq və mənəviyyat problemlərinin göstərici olaraq qələmə almışdır. Bələdiyyə başçısı olan Prentis Prentistaundakı varanan münaqişəni sülh yolu ilə deyil müharibə vasitəsilə həll etməyi seçir. O, yerli sakinlər üzərində avtoritar hakimiyyət quraraq, vətəndaşları özünə tabe etmək və insanlar üzərində nəzarəti ələ keçirmək istəyirdi. Həmçinin o, fikirləşirdi ki, müharibə, qətl, zorakılıq insanlar üzərindəki hökmranlığını göstərmə vasitəsidir. “Bizi kişi edən əsil səbəb müharibədir. Müharibə olmasa yalnız uşaq olaraq qalarırıq” [2, s. 28].

Əsərdə qruplar arasında bas verən müharibənin digər liderlərindən biri olan Koyle da Bələdiyyə rəisi olan Prentis kimi, özünü cəmiyyətin veganə və üstün nümayəndəsi hesab edərək səbəbkarı olduğu müharibənin fəsadlarını dərk edə bilmir. Müharibənin əsas səbəbkarları cəmiyyət qarşısındakı əxlaqi və mənəvi öhdəliklərinə riayət etmək istəmirlər.

⁸⁰ Azərbaycan Dillər Universitetinin magistrantı. abdullazadelale6@gmail.com

Bildiyimiz kimi, fərdin şəxsiyyət kimi inkisaf etməsində və mənəviyyətinin kamilləşməsində cəmiyyətin rolu böyükdür. Cəmiyyətdə sosial bir fərd kimi inkisafda ünsiyyət aparıcı rol oynayır. “İnsan monstrlar” əsərində Ness yeni planetdə ünsiyyət probleminin olmasının necə fəsadlar yaratdığını göstərir. Mühəribəyə səbəb olan Səs (The Noise) problemi yerli sakinlər arasında ünsiyyətin qurulmamasına səbəb olur. Buda öz nəticəsində planetdə varanan mühəribənin sülh yolu ilə bitməsinin qarşısına alır. Həmçinin planetin sakinlərinin mənəvi inkisafının və onların cəmiyyətdə fərd olaraq özlərini ifadə etməsinə mane olur. Əsərin baş qəhrəmanlarından olan Todd Yeni dünyanın əsas probleminin ünsiyyət olduğunu anlayır. “Ünsiyyət realdır və biz rahat şəkildə bir-birimizi başa düşə bilərik. Ancaq o planet üçün sirdir. Ünsiyyət döyüşən qruplar arasındakı münaqişələrin həlli ola bilərmi?” [2, s. 452].

İnsanlar bəzən məqsədyönlü şəkildə “pis” olurlar. Onlar çətin situasiyalarda “vaxsı və pisin” nə olduğunu seçməkdə çətinlik çəkir. Əksəriyyət insan isə düzgün seçim edə bilmir. Belə olduğu halda, insanlarda mənəvi voxsulluq və cəmiyyətdə mənəviyyət problemləri yaşanır. Biz əsərdə Prentistaundakı sakinlərin əksəriyyətinin “pis və vaxsı” anlayışlarından xəbərsiz olduqlarını görə bilərik. Mühəribəyə səbəb olan liderlər və öz növbəsində yerli sakinlər mənəvi cəhətdən problemlər yaşayır. Onlar düzgün yolu seçə və mühəribəni sonlandırmaqda çətinlik çəkir.

Mühəribə davam etdiyi müddət ərzində Prentis və Koyl daima əsərin əsas qəhrəmanları – Todd və Violanı öz tərəflərinə cəkmək və onlar üzərində asanlıqla nəzarət əldə etmək istəyirdilər. Öz istəklərinə nail ola bilməyən liderlər Todd və Violaya psixoloji və fiziki şiddət göstərirdilər. Əxlaq və mənəviyyət göstəricilərindən biri olan insanlara sevgi, hörmət və cəmiyyətin üzvləri ilə sosial əlaqə kimi bəzi əlamətləri əsərdə görə bilərik. Ness əsərdə mühəribənin və mühəribə liderlərinin insanlar üzərində hökmranlıq etməsinin necə problemlər yaratdığını qeyd etməklə yanaşı, həmçinin cəmiyyətdə bütün bu olanlara baxmayaraq bəzi əxlaqi, mənəvi məqamları da qeyd etmişdir. Oxucular əsərdə Violanın Simon və Bradleyə olan səmimi münasibətini görə bilər. Simon və Bradley hər zaman Violaya inanır və onlar arasında daima qarşılıqlı hörmət mövcud idi. Belə ki, Simon və Bradley mühəribənin insanlara həm fiziki, həm də mənəvi baxımdan mənfi təsirlərini anlayırlar. Həmçinin Simon və Bradley mühəribənin sona çatmasında Todd və Violaya kömək etmişdilər.

Əsərdə baş verən hadisələr cıxılmaz vəziyyət alır. Mühəribə səbəbkarı olan liderlər cıxılmaz vəziyyətlə qarşılaşırlar. Xüsusilə Prentis mühəribədən əvvəl rəhbərlik etdiyi qrupun nümayəndələrinin ondan uzaqlaşmasını və qüvvə baxımından zəifləvəcəyini fikirləşmirdi. Prentis öz qüvvəsini və hökmranlığını bərpa etmək üçün yerli sakinlərə qarşı mənəvi zorakılığı daha da artırır.

Müəllif əsərdə utopik bir dünya varadaraq gələcəkdə baş verə biləcək əxlaqi-mənəvi fəlakətləri təsvir etməklə yanaşı, bu problemlərin müasir cəmiyyətdə istənilən an baş verə biləcəyinin xəbərdarlığını etmişdi. Bunun əsas səbəbi isə cəmiyyətdə əxlaqi və mənəvi cəhətdən vaxsı olan insanın, eyni zamanda pis əməllər daşıyıcısı olmasıdır.

Patrick Ness triologiyasının sonuncu əsərində Prentistaundakı mühəribənin cəmiyyət üçün xoşagəlməz nəticələrini qeyd etmişdi. Belə ki, vaxsı cəmiyyətdə varanan əxlaq və mənəviyyət problemlərinin dünyada baş verən qətl, mühəribə, zorakılığın səbəb olduğunu oxuculara çatdırmışdı.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Adrienne Kertzer. Patrick Ness's Chaos Walking Series analyse. 2017
2. Monsters of Men. Patrick Ness. Walker Books. 2010. 602p
3. Robert Dunbar. Patrick Ness's creativity. 2013
4. Casey Carlisle. Book Review- Monsters of Men by Patrick Ness. 2019.
5. Patrick Ness – Chaos Walking Trilogy- www.bbc.com/news/entertainment-arts
6. Victoria Taylor. Patrick Ness shares what it was like to bring Chaos Walking to life. 2021
7. Monsters of Men Q&A With Patrick Ness. www.scribd.com/document/149763306/Monsters-of-Men-Q-A-with-Patrick-Ness.

Açar sözlər: Patrick Ness, “İnsan monstrlar”, əxlaq və mənəviyyət

Key words: Patrick Ness, “Monsters of Men”, morality and spirituality

Ключевые слова: Патрик Несс, “Монстры среди людей”, мораль и духовность

Problem of morality and spirituality in the novel of Patrick Ness “Monsters of Men”

Summary

Patrick Ness is one of the prominent American writers. Ness has own writing style and is using different themes in his works. His one of famous work is “Chaos Walking Trilogy”. “Monsters of Men” is last work of the trilogy and in this work is about difficulties caused by war. We can see that in the novel's main characters-Todd and Viola reflected the war. The Leaders of the war- Prentis and Coyle wanted to influence local residents. Patrick Ness showed the moral and spiritual problems caused by the war in this novel. Also readers can read how the morality feelings are destroyed

Проблема нравственности и духовности в романе Патрика Несса “Монстры среди людей”

Резюме

Патрик Несс – один из выдающихся американских писателей. Несс имеет собственный стиль письма и использует в своих работах разные темы. Одна из его известных работ – “Ходящая трилогия хаоса”. “Чудовища монстров” – последняя работа трилогии, и в этой работе речь идет о трудностях, вызванных войной. Мы видим, что в главных героях романа – Тодде и Виоле отразилась война. Лидеры войны Прентис и Койл хотели повлиять на местных жителей. Патрик Несс показал в этом романе нравственные и духовные проблемы, вызванные войной. Также читатели могут прочитать, как разрушаются чувства нравственности.

Rəyçi: dos. E.Vəliyeva